

La participació dels usuaris en la gestió dels recursos hídrics: les comunitats d'usuaris d'aigües

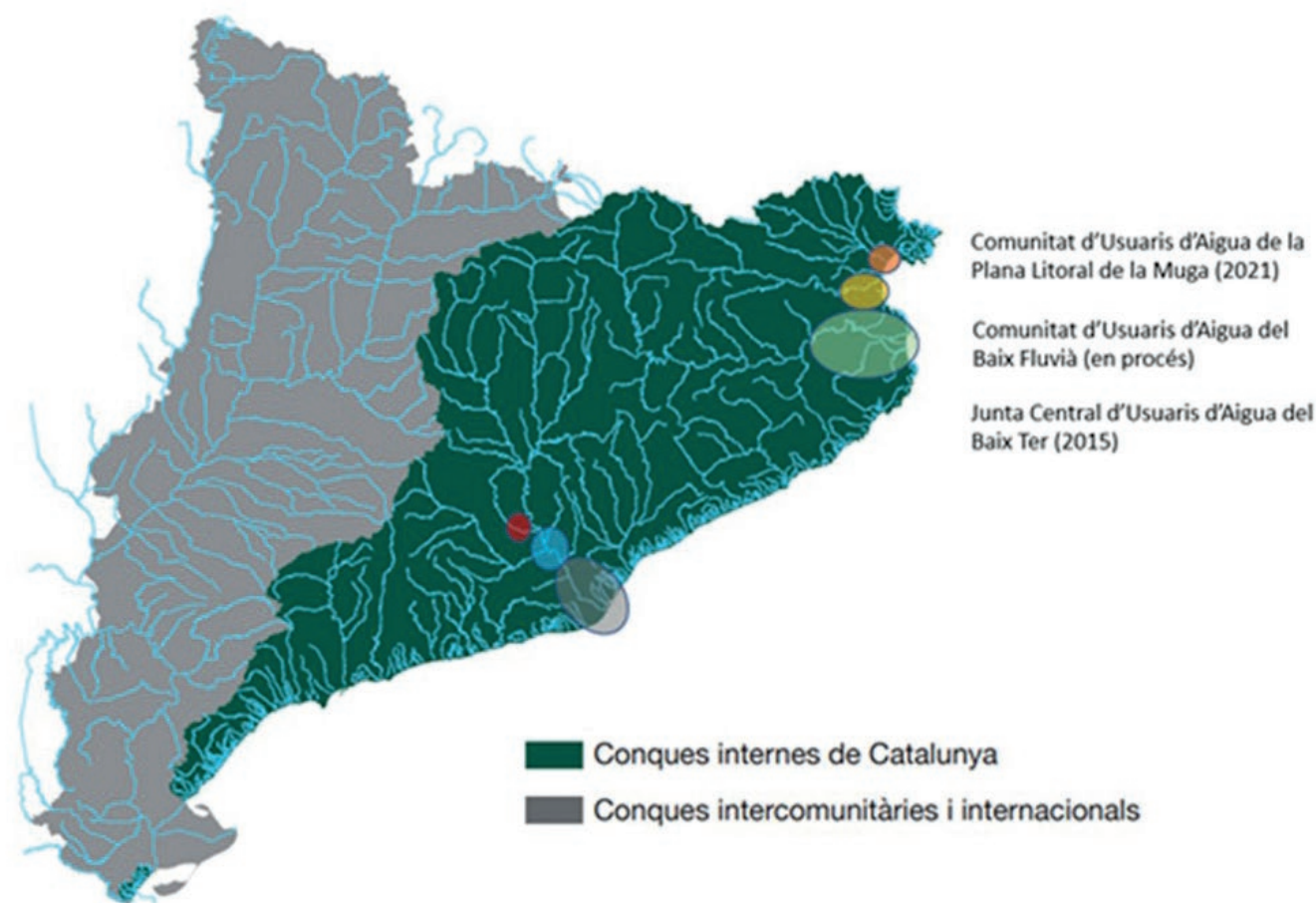
L'augment dels problemes entorn dels recursos hídrics que en provoquen la limitació de la disponibilitat o la pèrdua de qualitat faciliten la conscienciació dels usuaris de l'aigua en quant a la fragilitat del recurs. La seva organització en comunitats d'usuaris és el primer pas per abordar aquestes qüestions des del territori i consensuar actuacions per millorar l'eficiència en els usos i la gestió de l'aigua.

Text i fotos > **FRANCESC CAMPS I SAGUÉ**, investigador especialista a l'IRTA Mas Badia i secretari de la JCUABT

La Llei d'Aigües de 1985 va determinar, per primera vegada a l'Estat, que les aigües superficials i subterrànies

són un recurs únic que forma part del cicle hidrològic i que estan subordinades a l'interès general com a domini públic. Aquesta llei va subs-

tituir la Llei d'Aigües de 1879, que determinava, entre altres aspectes, la titularitat privada de les aigües subterrànies.

>> Comunitats d'usuaris d'aigua que hi ha al districte de conca fluvial de Catalunya que ocupen més d'un terme municipal de superfície.

>> Assemblea general de la Junta Central d'Usuaris d'Aigua del Baix Ter a la seu de Mas Badia (la Tallada d'Empordà).

La qualificació de l'aigua com a bé de domini públic implica que només se'n pot fer un ús privatiu a partir de l'autorització o la concessió per part de l'Administració hidràulica, posteriorment inscrita en el Registre d'Aigües. En el cas de les conques internes de Catalunya, les competències les gestiona l'Agència Catalana de l'Aigua, mentre que a la part catalana de la conca del riu Ebre són gestionades per la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre. La llei de l'etapa democràtica regula els principis rectors de la gestió de l'aigua, que a més del respecte a la unitat de conca hidrogràfica i del cicle hidrològic, reconeix el dret dels usuaris a participar en la gestió de l'aigua.

La Directiva marc de l'aigua europea va crear un marc únic de gestió de l'aigua a la Unió Europea, com a resposta al deteriorament de la qualitat dels recursos hídrics i la seva davallada quantitativa. L'augment de la demanda d'aigua de bona qualitat i en quantitat suficient provoca una pressió creixent sobre els recursos hídrics i fa sorgir la necessitat de protegir les aigües per garantir-ne la utilització sostenible i la contribució al medi natural. La directiva obliga a l'avaluació quantitativa i qualitativa dels recursos hídrics i a establir uns objectius mediambientals per a totes les masses

d'aigua (també per a les subterrànies) per millorar-les o mantenir-les. Les avaluacions i l'establiment d'objectius es fan cada sexenni, i es recullen en el Pla de gestió de districte de conca fluvial de Catalunya, en el nostre cas.

Tant la mateixa Llei d'Aigües com la directiva europea estableixen i reconeixen el paper dels usuaris en la gestió de l'aigua; això sí, de manera organitzada sota una figura de l'Administració corporativa, anomenada *comunitat d'usuaris*.

Com es reparteix l'aigua?

Les comunitats d'usuaris d'aigua són unes corporacions de dret públic adscrites a l'Administració hidràulica, amb personalitat jurídica pròpia i formades per totes les persones físiques o jurídiques amb drets d'aigua. Tenen

per objecte desenvolupar funcions d'interès general amb caràcter únic, sens perjudici de defensar i gestionar interessos privatis dels seus membres, a partir d'un règim jurídic mixt: públic (relació amb l'Administració i amb els seus membres) i privat (aspectes econòmics i altres finalitats no establertes per la llei).

Es reconeixen tres tipus de comunitats: les ordinàries, formades per usuaris d'aigua que comparteixen una mateixa concessió; les generals, formades per usuaris que comparteixen uns interessos comuns, i les juntes centrals, que agrupen diferents comunitats d'usuaris (ordinàries o generals), amb uns interessos o objectius comuns.

Les comunitats d'usuaris tenen diferents òrgans per prendre decisions:

Hi ha tres tipus de comunitats d'usuaris de l'aigua: les ordinàries, formades per usuaris que comparteixen una mateixa concessió, les generals, formades per usuaris amb interessos comuns, i les juntes centrals, que agrupen diferents comunitats d'usuaris, siguin ordinàries o generals.

la junta general o assemblea, que en concentra les decisions estratègiques i pressupostàries; la junta de govern, que elegeix la junta general i que executa les obligacions i els acords presos, i el jurat de l'aigua, que dirimeix les discrepàncies que puguin sorgir entre els membres.

Un recurs cada cop més escàs

La degradació en quantitat i en qualitat dels recursos hídrics que des de fa algunes dècades s'observa de manera més o menys generalitzada genera inquietud entre els diferents usuaris de l'aigua, tant si les seves concessions són d'aigua superficial com si són d'aigua subterrània dels aquífers, que majoritàriament es capta a partir de pous.

Els canvis en els usos del sòl a les capçaleres, principalment causats per la substitució de superfície agrícola per superfície forestal deguda a l'abandonament de l'activitat agrària, ocasionen, principalment, la disminució dels cabals circulants a les parts altes i mitjanes dels rius, abans dels embassaments reguladors. Per exemple, en seixanta anys, el cabal del riu Ter abans dels embassaments ha minvat un 42 %; en el cas de la Muga, la reducció de cabal se situa en el 49 %, i en el del Fluvià, en el 29 %.

Aquesta reducció, juntament amb la necessitat de preservar els cabals ambientals mínims per mantenir el medi natural vinculat als ambients aquàtics o humits, redueix de forma significativa l'aigua disponible pels usos vincu-

lats a les activitats humanes. La reducció quantitativa dels recursos hídrics agreuja la pèrdua de qualitat d'aquests, ja que hi ha un augment de la concentració de substàncies anòmales a l'aigua (nitrats, agroquímics, contaminants industrials o domèstics...) o de la de presència de substàncies naturals (ferro, manganès...), que amb l'augment del con de depressió que provoca el bombament o per la cloració de l'aigua d'abastament, poden oxidar-se, precipitar i enterbolir l'aigua fent-la no apta per a usos quotidians, com ara rentar la roba.

La davallada dels recursos hídrics, en quantitat i qualitat, queda palesa en els successius estudis tècnics que l'Administració hidràulica elabora per donar compliment a la Directi-

>> *Infraestructures hidràuliques per al reg agrícola de la Comunitat de Regants del Marge Esquerre de la Muga, a l'altura de Castelló d'Empúries.*

va marc de l'aigua i que afecten les masses d'aigua més estratègiques. Aquests assumptes, que afecten tots els usos i usuaris de l'aigua, preocupen cada vegada més i generen la necessitat d'organitzar-se. La forma més adequada és a partir de la constitució d'una comunitat d'usuaris d'aigua i el treball en comú.

A les comarques gironines, en els darrers set anys s'han constituït tres comunitats d'usuaris d'aigua per abordar els problemes concrets a cada àmbit hidrològic.

Els usuaris del Baix Ter

El Baix Ter és la plana al·luvial de formació deltaica formada pels rius Ter i Daró abans que arribin a la mar Mediterrània. Hidrològicament, és la superfície de la massa d'aigües subterrànies 33 o fluviodeltaic del Ter, que engloba la cubeta de Celrà i els sòls quaternaris del Ter i el Daró. Ocupa, totalment o parcialment, quaranta-un termes municipals de les comarques del Baix Empordà, el Gironès i l'Alt Empordà.

És l'àrea de regadiu agrícola més extensa del districte fluvial de Catalunya, i està gestionada per quatre comunitats de regants: Presa de Colomers, Molí de Pals, Séquia Vinyals i Cervià de Ter-Colomers, i nombroses autoritzacions de pous per al reg que principalment exploren l'aqüífer superficial. A més, l'aqüífer profund proporciona aigua per a l'abastament urbà a municipis amb una població resident de 113.500 habitants i una població estacional, turística i residencial prou significativa.

Des de la dècada dels anys noranta del segle passat es posen de manifest les conseqüències negatives de l'augment del transvasament d'aigua del riu Ter per mantenir la conurbació barcelonina a través de la canalització construïda i gestionada per l'Ens d'Abastament

d'Aigua Ter-Llobregat. Aquest transvasament, que es va dur a terme en la primera dècada dels anys dos mil, va desviar el 45 % de l'aigua del riu, mentre que en la dècada següent se'n va desviar el 33 % a l'inici de la derivació al Pasteral.

La pèrdua de potencial de l'aqüífer superficial, la intrusió d'aigua marina a les zones litorals de l'aqüífer profund, i l'escàs cabal ambiental del riu, que dificulta el manteniment del medi natural associat a l'aigua, són els aspectes més evidents sobre el territori. A la vegada, l'aqüífer profund és la principal font de proveïment d'aigua dels municipis, malgrat que actualment ja no ofereix la garantia d'abastament necessària per a alguns municipis costaners en les èpoques estivals.

Aquestes dificultats van provocar que l'any 2015 es constituís la Junta Central d'Usuaris d'Aigües del Baix Ter, que agrupa tots els usuaris amb drets d'aigua, tant superficial com subterrània, del Baix Ter. En concret, hi ha 1.254 usuaris amb drets d'aigua, distribuïts en trenta administracions locals i mancomunitats per a l'abastament municipal, quatre comunitats de regants d'aigua superficial per al reg agrícola i uns 1.220 titulars de drets d'aigua per a usos industrials, turístics, d'abastament a habitatges en l'àmbit rústic i, majoritàriament, per a usos agraris.

Durant els primers anys de funcionament, la Junta Central va tenir un paper significatiu en l'impuls per crear la Taula del Ter, i l'establiment posterior de limitacions al transvasament d'aigua que es va acordar i signar l'estiu del 2017. Ha elaborat diversos estudis tècnics per millorar el coneixement i la gestió dels aqüífers del Baix Ter i disposa d'un equip tècnic que assessora els usuaris i emet els informes preceptius per a altres concessions o autorit-

zacions que se sol·liciten a l'Administració. A la vegada, la Junta Central contribueix a dinamitzar el territori en relació amb la millora de l'eficiència en l'ús de l'aigua, a detectar sinergies entre els diferents usuaris i a impulsar actuacions i desenvolupar projectes transformadors en la gestió dels recursos hídrics.

La plana litoral de la Muga

Situacions semblants varen portar els usuaris d'aigua de la plana litoral de la Muga (termes municipals de Castelló d'Empúries, Riumors i Fortià) a constituir la Comunitat de la Plana Litoral de la Muga. La Comunitat té un àmbit de 5.960 hectàrees i l'Agència Catalana de l'Aigua en va aprovar els estatuts l'any 2021.

La conca del riu Muga és la més deficitària de recursos hídrics de Catalunya, i des de fa anys s'hi pateixen conseqüències que precaritzen els usos de l'aigua. De mitjana, un de cada cinc anys no hi ha prou aigua a l'embassament de Boadella per als regadius del marge esquerre i dret de la Muga, cosa que hi dificulta el manteniment de determinades activitats agrícoles. Fora dels àmbits de les comunitats de regants, la pèrdua de capacitat de l'aqüífer de la Muga per abastir els pous agrícoles de la zona litoral, juntament amb l'augment de la salinitat de l'aigua, fruit de la penetració d'aigua del mar i de la mobilització d'aigua en estrats més o menys salins, ha suposat una reducció quantitativa i un deteriorament qualitatiu de l'aigua els darrers anys.

A la vegada, l'augment de les necessitats per a l'abastament dels municipis litorals amb importància turística ha facilitat una certa conflictivitat entre diferents tipus d'usuaris de l'aigua (regants agrícoles, necessitats ambientals i abastaments urbans de municipis de fora de l'àmbit de l'aqüífer). Aquesta conflictivitat s'agreuja a la franja litoral de l'aqüífer. Es preveu que en un futur la comunitat es vagi ampliant fins que reuneixi tots els usuaris de l'aqüífer de la Muga.

Actualment, la Comunitat d'Usuaris està formada per quatre administracions locals i 563 concessions inscrites en el registre d'aigües, majoritàriament per a usos agraris, però també per a usos industrials i turístics. Fa pocs mesos, els regants agrícoles del rec del molí de Castelló d'Empúries va-

La conca del riu Muga és la més deficitària de recursos hídrics de Catalunya, i des de fa anys s'hi pateixen conseqüències que precaritzen els usos de l'aigua. De mitjana, un de cada cinc anys no hi ha prou aigua a l'embassament de Boadella per als regadius del marge esquerre i dret de la Muga.

>> Piezòmetre instal·lat per la Junta Central d'Usuaris d'Aigua del Baix Ter per fer el seguiment de l'aqüífer del Baix Ter.

ren aprovar en assemblea adherir-s'hi.

L'objectiu principal de la Comunitat de la Plana Litoral de la Muga en aquests primers anys és elaborar la informació tècnica sobre el terreny que els permeti concretar els problemes que hi ha, debatre'ls entre els usuaris, i consensuar actuacions amb l'Administració hidràulica que els permetin frenar la degradació dels recursos hídrics a la zona. També en aquests primers anys cal establir una petita estructura de gestió que permeti consolidar l'entitat, administrativament i econòmicament.

Les actuacions de la Comunitat que ja es duen a terme són la regularització d'aprofitaments i la millora de la informació existent en el Registre d'Aigües. D'altra banda, s'aprofundeix en la millora del coneixement hidrogeològic dels aqüífers de la Muga, la determinació de les seves àrees principals de recàrrega, i l'estudi de les millors opcions de reutilització d'aigua de les estacions depuradores d'aigües residuals de la conca, entre altres temes d'interès.

El futur dels recursos hídrics

En el cas del Baix Fluvià, que sempre ha gaudit d'uns nivells freàtics generosos i superficials, en la darrera dècada s'han detectat diversos problemes de degradació, sobretot qualitativa, tant per elevades concentracions de nitrats entorn de Vilamacolum, com per elevades concentracions de sals d'origen marí a la zona de Sant Pere Pescador. Això provoca un canvi en la tipologia de cultius existents en algunes zones i els desplaçaments dels cultius sensibles a la salinitat cap a l'interior. Aquesta qüestió afecta sobretot aquests conreus sensibles a la salini-

tat, com ara els d'horta i de fruiters, i especialment, la pomera.

L'àmbit que comprèn és l'aqüífer fluviodeltaic del Fluvià, situat en els termes municipals de l'Armentera, Vilamacolum, Ventalló, Torroella de Fluvià, Viladamat i Sant Pere Pescador. A hores d'ara, la Comunitat resol els darrers serrells administratius amb l'Agència Catalana de l'Aigua per obtenir el reconeixement i l'aprovació dels estatuts i reglaments.

Els usuaris del Baix Fluvià

Ens trobem en un canvi de paradigma pel que fa a la gestió dels recursos hídrics. Els usuaris estan cada vegada més conscienciats que l'aigua és un recurs escàs i limitat, malgrat que una bona part de l'ordenament jurídic que en sustenta la gestió es fonamenta en pràctiques i normatives que no preveuen adequadament la limitació real de la disponibilitat dels recursos hídrics.

Les projeccions futures són pessimistes: l'augment de la temperatura que provoca el canvi climàtic implica un augment de les necessitats hídriques per als diferents usos, i en fa augmentar la demanda. La pluviometria és més irregular i els extrems (sequeres i inundacions) comencen a ser més habituals. La gestió futura de l'aigua, a fi de poder mantenir les activitats i les necessitats hídriques actuals, depèn forçosament de millorar-ne l'eficiència i d'aprofundir en les sinergies i complementarietats entre els diferents usos en un mateix territori. En aquest sentit, les comunitats d'usuaris tenen un paper creixent en la gestió de l'aigua en aquest nou escenari d'escassetat.

L'augment de l'eficiència requereix destinar més recursos econòmics per adaptar les infraestructures existents i millorar-ne la gestió global. Hi ha activitats econòmiques que podran traslladar l'augment de cost als consumidors, i donar a les inversions una lògica econòmica, però el sector agrari, que —recordem-ho una vegada més— és el sector que produeix els nostres aliments, no pot transferir aquest augment de cost de producció sense perdre competitivitat en un mercat liberalitzat com és el dels aliments. Hi ha el perill de mantenir la garantia d'abastament d'aigua a costa de disminuir la seguretat alimentària del país, però aquest és un altre debat.

Al Baix Fluvià, que sempre ha gaudit d'uns nivells freàtics generosos i superficials, en la darrera dècada s'han detectat diversos problemes de degradació, sobretot qualitativa, tant per elevades concentracions de nitrats entorn de Vilamacolum, com per elevades concentracions de sals d'origen marí a la zona de Sant Pere Pescador